

تبیین اجتماعی علل و پیامدهای ختنه زنان در ایران

کامیل احمدی

پژوهشگر و مردم شناس

تخصص روش تحقیق و ارشد مردم شناسی

دانشگاه کنت - انگلستان

kameel.ahmady@gmail.com

چکیده

ختنه زنان شامل تمام اقداماتی است که منجر به بریدن بخش یا تمام قسمت‌های خارجی دستگاه تناسلی زنان شده و یا به عبارت دیگر، وارد آوردن هر گونه آسیب به دلایل غیر پزشکی به این ناحیه است. ختنه، مصداق بارز خشونت علیه زنان بویژه کودکان و دختران می‌باشد که در مناطق مختلف دنیا این معضل اجتماعی وجود دارد. در ایران نیز ختنه دختران پدیده‌ای غیر معمول نیست اما از سوی دولت، وزارتخانه‌ها و سازمان‌های مرتبط نادیده گرفته می‌شود. هدف این پژوهش بررسی جامع ختنه زنان در ایران بود که برای اولین بار در ایران در بازه زمانی ۱۳۸۴ الی ۱۳۹۴ انجام شد. روش این پژوهش توصیفی - پیمایشی و میدانی در سطح کلان بود همچنین ابزار و تکنیک‌های تحقیق پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده مشارکتی بود. نتایج تحقیق بیان می‌دارد که ختنه زنان در میان اهل تسنن، شاخه شافعی مذهب در بخش‌هایی از استان‌های هرمزگان، کرمانشاه، کردستان و آذربایجان غربی از دیرباز رایج بوده و خوشبختانه در سالهای اخیر رو به کاهش نهاده است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که مهم‌ترین دلایل ختنه زنان در این مناطق شامل توجیهات مذهبی و شرعی، عدم آگاهی، تحصیلات پایین و بی سواد، فقر، فرهنگ مردسالارانه و باورهای در مورد پاکدامنی، بهداشت و زیبایی بوده است. همچنین راهکارهایی به منظور پیشگیری و مقابله با ختنه زنان پیشنهاد شده است که عبارتند از: پذیرش موجودیت ختنه و موضوعیت آن از سوی دولت و وزارتخانه‌ها مرتبط، انجام اقدامات حقوقی و الزام آور در جهت پیشگیری و مبارزه با آن از سوی دولت و بستر سازی فرهنگی، ورود این الزامات در حوزه قضایی، بهداشتی و آموزشی، اختصاص خدمات بهداشتی ملی و خدمات اجتماعی بویژه در مناطق مذکور که اعتماد بین دولت و مردم شکل بگیرد. حمایت روحانیون و متنفذان دینی از مبارزه با ختنه دختران و صدور فتوای شرعی مبنی بر غیر شرعی بودن و مضر بودن ختنه دختران و زنان، برنامه‌ریزی کاربردی برای استفاده از رسانه‌ها در حوزه مقابله با ختنه زنان و افزایش آگاهی‌های بهداشتی و روانشناختی، تقویت سازمانهای مردم نهاد و غیردولتی به منظور بستر سازی فرهنگی و آگاهی بخشی در حوزه ختنه دختران.

کلیدواژه‌ها: خشونت علیه زنان، ختنه دختران، باورهای فرهنگی، مذهب.

مقدمه

طبق کنوانسیون‌ها و قوانین حقوق بشر سازمان ملل، ختنه دختران یا بریدن آلت تناسلی زنان^۱ آئینی است که برخی جنبه‌های اساسی حقوق جنسی زنان و کودکان را نقض می‌کند. بر اساس تعریف سازمان جهانی بهداشت^۲ (۱۹۹۷) ختنه زنان عبارت است از کلیه روش‌هایی که منجر به آسیب رساندن یا خارج کردن تمام یا قسمتی از دستگاه تناسلی زنان براساس اهداف فرهنگی یا سایر دلایل غیر طبی می‌شود (تیلور^۳، ۲۰۰۳) در تعریف دیگری بریدن آلت تناسلی زنان، شامل همه روش‌های برداشت جزئی یا کلی از بخش خارجی دستگاه تناسلی زنان بدون دلایل خاص پزشکی می‌باشد (جنتنت^۴ و همکاران، ۲۰۰۹).

سازمان جهانی بهداشت در یک تقسیم بندی، ختنه دختران را در چهار نوع دسته، طبقه بندی نموده است. نوع اول برداشتن کلی یا جزئی کلیتوریس و یا غلفه است (کلیتوریدکتومی)، نوع دوم برداشتن کلی یا جزئی کلیتوریس و لبهای کوچک فرج، با یا بدون بریدن لبهای بزرگ فرج، نوع سوم که به نوع فرعونی هم شهرت دارد، هرگونه تنگ کردن مجرای مهبل با ایجاد یک مهر و موم پوششی با قطع کردن و تغییر مکان دادن لبهای کوچک فرج و یا لبهای بزرگ فرج، با یا بدون بریدن کلیتوریس است و نوع چهارم هرگونه عمل خطرناک دیگر بر روی آلت تناسلی زنان به مقصودی غیر پزشکی. مانند سوراخ کردن، سوزن زدن، شکافتن و غیره. در این نوع ختنه هیچ بافتی برداشته نمی‌شود. معمولاً ختنه توسط زنان سالخورده، ماماها و حتی آرایشگران انجام می‌شود (منیرو^۵ و همکاران، ۲۰۰۰؛ سازمان جهانی بهداشت، ۲۰۰۸). ختنه کردن دختران عواقبی نامطلوبی بر روی سلامت جسم و روان دختران دارد؛ این عمل گاهی زندگی قربانیان را می‌گیرد و گاهی عوارض آن تا پایان عمر گریبان‌گیرشان خواهد بود. از آنجا که ختنه دختران بدون بیهوشی و بدون رضایت آنان صورت می‌گیرد با دردی عظیم همراه است. معمولاً این عمل در محیطی غیربهداشتی بر روی دختران خردسالی انجام می‌شود که عموماً ۴ تا ۱۲ سال دارند. این عمل معمولاً به دست ختنه کنندگان سنتی انجام می‌گیرد. اغلب آنها زنانی هستند که هیچگونه آموزش پزشکی در این خصوص ندیده‌اند و تنها پشتوانه‌شان در این کار تجربه‌ای است که طی سالیان کسب کرده‌اند. آنها برای بریدن از وسایلی چون تیغ ریش تراشی، قیچی یا چاقو استفاده می‌کنند و پس از عمل نیز غالباً محل زخم را با نخ و گاهی با سیم می‌دوزند. این عمل نه تنها هیچ گونه توجیه پزشکی ندارد بلکه، بسته به نوع و شدت آن، به برخی عملکردهای اصلی بدن زنان صدمه می‌زند و در طول زندگی عواقبی وخیم برای سلامتی جسم و روان آنان بدنبال دارد، از جمله دردهای شدید، عفونت، آثار سوء در تولد فرزند، دشواری در دفع ادرار، دشواری در انجام عمل جنسی، کاهش چشمگیر لذت جنسی و آسیب‌های روحی و روانی متعدد. ختنه دختران در کشورهای متفاوتی وجود دارد و نمی‌توان بیان نمود که مخصوص خاورمیانه یا آفریقا، یا فقط در میان مسلمانان، یهودیان یا مسیحیان است. ختنه دختران در میان جوامع مسلمان خاور میانه و در کشورهایی از جمله ایران نیز سابقه‌ای طولانی دارد و این عمل در نواحی جنوبی و غربی کشور ایران معمول است (احمدی^۶، ۲۰۱۶).

در ایران ختنه دختران هنوز موضوع بحث عمومی نیست و به ندرت از آن سخن می‌رود. با وجود روشنگری‌های چند سال اخیر، ختنه دختران در ایران موضوعی مکتوم و محرمانه است، هم پیش از تلاش برای اینکه ایران در فهرست جهانی کشورهایی که دختران را ختنه می‌کنند قرار بگیرد و هم پس از آن. وزارتخانه‌های مربوطه در دولت ایران وجود آن را انکار یا مخفی می‌کنند در اغلب موارد، نمایندگان رسمی یا افراد محلی منکر آن هستند، چون ختنه دختران را عملی مربوط به اهل تسنن می‌داند و

^۱. Female genital mutilation or Female genital cutting (FGM).

^۲. WHO.

^۳. Taylor.

^۴. Getnet.

^۵. Meniro.

^۶. Ahmady.

نمی‌خواهد خود را درگیر آن کند. بعلاوه، مسئله ختنه دختران تا کنون توجه وزارتخانه‌ها یا دیگر نهادهای دولتی و مردمی نظیر وزارت بهداشت، سازمان بهزیستی یا دانشگاه‌ها را نیز به خود جلب نکرده است. تحقیقات دانشگاهی و یا کارهای عملی در این حوزه بسیار محدود و مربوط به مقطع زمانی محدود و مکانی خاص می‌باشد که بیشتری خبری و از نوع پایان‌نامه‌های دانشجویی بوده است. عدم توجه مسئولان دولتی و انجمن‌های تحقیقاتی و دانشگاهی به این واقعیت عینی که باعث نقض حقوق دختران و کودکان می‌شود، از دلایل اهمیت و توجه ویژه به این نوع تحقیقات است. نگارنده بر اساس تحقیقات و پژوهش‌های میدانی در این حوزه^۱ در پی پاسخگویی به این پرسش‌ها است که میزان رواج ختنه دختران در ایران به چه صورت است و چه عواملی، موجبات تدوام این اقدام ضد حقوق انسانی را سبب می‌شود و در نهایت چه راهکارهایی برای مقابله با این معضل اجتماعی وجود دارد.

ادبیات تحقیق

منشاء تاریخی ختنه کردن دختران معلوم نیست. محققان خواستگاه جغرافیایی این عمل را اطراف رود نیل در مصر باستان به منظور جلوگیری از بارداری زنان بویژه بردگان و زمان آن را بیش از دو هزار سال قبل می‌دانند. تمدن‌های روم و عرب نیز این عمل را با پاکدامنی و بکارت جنسی پیوند می‌دهند. علاوه بر منشاء تاریخی ختنه این عمل، در دوره معاصر نیز در کشورهای مختلف نیز رخ می‌دهد. به گزارش یونیسف، ختنه دختران عمدتاً در ۲۹ کشور واقع در آفریقا، بعضی کشورهای آسیا و خاورمیانه و نیز میان برخی مهاجران مقیم آمریکای شمالی، استرالیا، خاورمیانه و اروپا رواج دارد. گزارش‌های اخیر یونیسف حکایت از آن دارد که امروزه حدود ۱۳۰ میلیون نفر زن و دختر در سراسر جهان زندگی می‌کنند که قربانی یکی از انواع ختنه دختران بوده‌اند و سالانه حدود دو میلیون نفر نیز به شمار ایشان افزوده می‌شود (یونیسف، ۲۰۱۴). چرایی ختنه دختران کاملاً وابسته به جوامعی است که این عمل در آنجا معمول است. در این جوامع برای توجیه برداشتن بخشی از بدن دختران انواع و اقسام دلایل وجود دارد. این توجیهات پیوند مستقیم دارد با تاریخ و ایدئولوژی این جوامع که بعضاً بر مبنای نابرابری‌های جنسیتی و مهار تمایلات جنسی زنان شکل گرفته‌اند. نظریه پردازان، انگیزه اصلی ختنه کردن دختران را مهار میل جنسی زنان در جوامع مرد سالار ذکر کرده‌اند. در برخی موارد آن را نوعی مناسک ورود به بزرگسالی و پیوستن به زنان بالغ دانسته‌اند. این عمل به دلیل باورهای فرهنگی و مذهبی صورت می‌گیرد و افراد را به این عمل وا می‌دارد که اهم آنها عبارتند از: پاکدامنی و حفظ بکارت، دفاع از حیثیت و آبروی خانواده، عمل به دستورات مذهبی سلامت، زیبایی و انگیزه‌های اقتصادی در ازدواج از جمله گرفتن شیر بها (لیندورفر^۲، ۲۰۰۷؛ احمدی، ۱۳۹۴). اعتقاد بر این است دخترانی که ختنه می‌شوند در واقع از کودکی به بزرگسالی انتقال یافته‌اند. بر همین مبنا آنها زودتر ازدواج می‌کنند. کودکانی که هنوز بزرگ نشده‌اند و در نقش کودک همسر، در معرض آسیب‌های جسمی و روانی فراینده قرار خواهند گرفت (احمد، ۱۳۹۵)^۳. ختنه کردن دختران سنتی است دیرین که

^۱. نگارنده در دوران تحصیل در کشور انگلستان با برخی سازمانهای غیردولتی بشردوستانه و پروژه‌های شناخته شده سازمان ملل در آفریقا همکاری کرده بود و از این طریق از پروژه‌ها و اقدامات مختلف یونیسف و سازمان ملل برای مبارزه با ختنه دختران در کشورهای مثل سومالی، کنیا، سودان و مصر مطلع شد. همچنین بر اساس خاطرات دوران کودکی درباره ختنه زنان در محل زندگی دوران کودکی، بعد از بازگشت به ایران، فیلم مستند مردم شناختی با عنوان «به نام سنت» تهیه و تدوین نمود. بعد از تحقیقات جامع در باره این پدیده به نگارش کتاب «به نام سنت: پژوهشی جامع در باب ختنه زنان در ایران» و چاپ مقالات پژوهشی در این زمینه پرداخت. آثار نگارنده در سایت شخصی موجود می باشد: <http://kameelahmady.com>.

^۲. Lindorfer.

^۳. نگارنده در حین تحقیق و مشاهدات خود در باب ختنه دختران به این نتیجه دست یافت که ختنه یکی از عوامل موثر در ازدواج زود هنگام کودکان است. بر این اساس پژوهش بعدی خود را در حوزه ازدواج زود هنگام کودکان در ایران انجام داد. این پژوهش بصورت کتاب تحت عنوان «طنین سکوت: پژوهشی جامع در باب ازدواج زود هنگام کودکان در ایران» با زبان های انگلیسی و فارسی منتشر شده است:

به پیش از اسلام یا مسیحیت برمی‌گردد، با این همه بسیاری گفتمان‌ها ختنه زنان را به دین ربط می‌دهند و آن را یکی از الزامات دین اسلام می‌دانند. درست است که ختنه زنان در برخی کشورهای مسلمان رایج است، ولی باید تأکید کرد که نه در کتاب مقدس و قرآن ذکری از ختنه زنان هست و نه در هیچ یک از متون معتبر مسیحی و اسلامی (روزی^۱، ۲۰۱۳).

در بخش‌هایی از ایران که ختنه دختران صورت می‌گیرد، مذهب و سنت عامل اصلی حمایت از این پدیده می‌باشد. لازم به ذکر است که در میان بیشتر مسلمانان جهان، ختنه دختران انجام نمی‌شود. ولی برخی از فرقه‌های اسلامی از جمله شافعی مذاهب در ایران، این پدیده را نوعی عمل شرعی قلمداد می‌کنند. قبل از فراگیر شدن اسلام در شبه جزیره عربستان، این رسم در میان اعراب وجود داشته است و در زمان حیات پیامبر اسلام و گسترش اسلام نیز ختنه دختران رایج بوده است. بنابراین، پیش از اسلام ختنه دختران معمول بوده است و مسلم است که پیامبر اسلام، باب ختنه دختران را باز نکرده است. استناد شافعی مذاهب برای شرعی و سنت بودن ختنه دختران، راویتی از کتاب سنن ابو داوود^۲ می‌باشد که از احادیث ضعیف می‌باشد^۳ و آنها با استناد به آن روایت که موثق نمی‌باشد، این اقدام را انجام می‌دهند. به عقیده سید سابق، از علمای بنام و مؤلف فقه السنه تمامی احادیث مربوط به ختنه دختران ناموثق است (احمدی، ۲۰۱۶). بحث‌های زیادی حول این موضوع وجود دارد و بسیاری علمای اسلامی ادله و شواهدی در تقبیح ختنه دختران ارایه داده‌اند. در سال ۲۰۰۶، کنفرانسی در دانشگاه الازهر قاهره در مصر برگزار شد که بسیاری علمای سرشناس دینی در آن حضور داشتند. در این کنفرانس چنین فتوایی صادر شد که ختنه دختران باید ممنوع شود چرا که عملی خارج از اسلام است. پرفسور علی جمعه، مفتی اعظم مصر در کنفرانس گفت: «ختنه دختران چه از نظر روانی و چه از نظر جسمانی به زنان آسیب می‌رساند برای حمایت از یکی از عالی‌ترین ارزش‌های اسلامی، که همانا آسیب نرساندن به دیگران است طبق فرمایش پیامبر اسلام^۴، ضرر و زیان رساندن به خود و دیگران جایز نیست و باید عمل ختنه دختران کنار گذاشته شود. وانگهی این عمل را می‌توان تجاوزی علیه بشریت تلقی کرد که مستحق مجازات است». بنابراین می‌توان استدلال کرد که این پدیده نه پشتوانه دینی موثقی دارد و نه از لحاظ حقوق بشری مورد تأیید است. ختنه دختران در سال‌های اخیر روند نزولی به خود گرفته است. ارتقای آگاهی و آشنا شدن با دنیای مدرن تغییر زیادی در نگرش مردم به ختنه دختران پدید آورده است و رفتار آنان را بسیار دگرگون کرده است. سازمان‌های فعال در زمینه‌های حقوق بشر و توسعه جهانی، ختنه دختران را مصداقی از خشونت علیه کودکان و دختران می‌دانند. طی دهه گذشته هم در سطح منطقه‌ای و هم در سطح جهانی اقدامات مهمی در این زمینه صورت گرفته است. با به رسمیت شناخته شدن تدریجی ختنه دختران به عنوان نقض حقوق بشر، کمپینی جهانی شکل گرفت که هدف آن طرح و وضع قوانین علیه این عمل بود. بسیاری از کشورها اکنون با امضای برخی معاهدات بین‌المللی و منطقه‌ای ناظر به اشکال مختلف تبعیض و خشونت متعهد حمایت از حقوق زنان و کودکان شده‌اند. برای مثال، از ۲۸ کشور آفریقایی که دختران را ختنه می‌کنند قریب به ۱۷ کشور قوانینی دارند که مشخصاً ختنه دختران را منع می‌کند.

اغلب کشورهای میزبان مهاجرانی که دختران را ختنه می‌کنند نیز قوانین خاصی در باب ختنه دختران وضع کرده‌اند. برخی کشورهای اروپا مثل بریتانیا، سوئد، نوروژ و بلژیک قوانین خاصی وضع کرده‌اند که این عمل را جرم می‌دانند.

Ahmady, K(2017). An Echo of Silence: A Comprehensive Research Study on Early Child Marriage in Iran. www.novapublishers.com/catalog/product_info.php?products_id=62825.

^۱. Rouzi.

^۲. کتاب السنن نوشته ابوداود سلیمان بن اشعث بن اسحاق بن بشیر ازدی (یا اسدی) سجستانی (۲۰۲ - ۲۷۵ ق) است که به نام سنن «ابی داود سجستانی»

شهرت یافته است. این کتاب یکی از صحاح سته بوده و از منابع حدیثی بسیار مهم اهل سنت در زمینه عقاید، تاریخ سیره، اخلاق، و فقه می‌باشد.

^۳. زنی از زنان مدینه ختنه می‌کرد، پیامبر صلی الله علیه وسلم به وی متذکر شد که «هرگاه زنان را ختنه کردی مراقب باشی که در بریدن مبالغه نکنی، چرا که

این امر (عدم مبالغه) هم برای زن و هم شوهرش پسندیده تر است». سنن ابوداود (باب ۱۷۹. روایت ۵۷۱).

^۴. لاضرر و لاضرار فی الاسلام.

درحالی که کشورهای دیگری نظیر فرانسه ذیل برخی مواد کلی‌تر قوانین کیفری به ختنه دختران رسیدگی می‌کنند. اما در کشورهای خاورمیانه به دلیل ضعف قوانین منع ختنه، تلاش برای مبارزه با این اقدام نتوانسته به نتیجه مثبتی نایل گردد. این موضوع از سوی مسئولین کاملاً نادیده گرفته شده و از سوی آنها انکار می‌شود و بیان می‌کنند که به علت محدود بودن این پدیده اقدامی انجام نمی‌شود و بیان نموده‌اند که که قانون این موضوعات در آفریقا و کشورهای می‌باشد (مصاحبه رئیس انجمن علمی مددکاران با خبرنگار جهان نیوز، ۱۳۸۸). در خاورمیانه ختنه دختران موضوعی است که در زمره محرمات یا امور به اصطلاح تابو قرار دارد و به طور رسمی به وجود این عمل اذعان نمی‌شود. بالطبع، تصویب و اجرای قانون علیه چیزی که وجود آن به رسمیت شناخته نمی‌شود موضوعیت ندارد. با این همه، برخی دولت‌ها علیه ختنه دختران اقداماتی صورت داده‌اند.^۱ در ایران به دلیل فقدان حمایت دولتی و فقدان گروه‌های غیردولتی سازمان یافته مبارزه با ختنه دختران از این هم دشوارتر است. در قوانین موجود ایران بطور مشخص ذکری از ختنه دختران نیست، حقوق ایران از زنان در برابر ختنه حمایت نمی‌کند. هیچ گونه قانونی برای مجازات ختنه تعیین نشده است اما ذیل برخی قوانین می‌توان مثله کردن بدن را قانوناً تحت پیگرد قرار داد و مجازات کرد که می‌توان به منشورهای حقوق و مسئولیت‌های زنان ناظر به حق حیات، تمامیت بدنی، حمایت از زنان در برابر قربانی شدن، حق سلامت ذهنی و جسمانی و حمایت از زنان در برابر خشونت‌های خانوادگی اشاره نمود. با این همه از آنجا که اکثر این قوانین بسته گریخته اجرا می‌شوند، دشوار بتوان مواردی یافت که دعاوی قربانیان ختنه در دادگاه به نتیجه رسیده باشد (علوی^۲، ۲۰۱۵).

دیدگاه اسلام در مورد ختنه زنان

۱- دیدگاه فقه امامیه

۱-۱- بحث روایی

آنچه از روایات صحیح برمی آید این است که ختنه زنان برخلاف ختنه مردان از واجبات نیست. در ذیل به دو قسم از این روایات (صحیح) اشاره می‌شود:

در اصول کافی جلد ۶ کتاب النکاح باب العقیقه چنین آمده است:

۱. محمد بن یحیی عن احمد بن محمد عن محبوب عن ابن رثاب عن ابی بصیر قال سالت ابا جعفر (ع) عن الجاریه تسبی من ارض الشرک فتسلم فتصلب لها من یخفها فلانقدر علی امراه فقال: اما السنه فی الختان علی الرجال و لیس علی النساء (برزگر بفرو، ج ۱، ۱۳۸۲: ۸۵۳)

ترجمه: محمد بن یحیی از احمد بن محمد از محبوب از ابن رثاب از ابی بصیر از امام باقر (ع) درباره کنیزی که از سرزمین شرک به اسارت گرفته شده و اسلام آورده بود، پرسیدم که در جستجوی کسی بودند که وی را ختنه کنند فولی زنی را نیافتیم، امام در پاسخ فرمود ختنه بر مردان است و بر زنان واجب نیست.

۲. محمد بن یحیی عن احمد بن محمد بن عیسی عن محمد بن عیسی عن عبدالله بن سنان عن ابی عبدالله (ع) قال: ختان الغلام من السنه و خفض الجواری لیس من السنه» (همان).

ترجمه: محمد بن یحیی از احمد بن محمد بن عیسی از محمد بن عیسی از عبدالله بن سنان از اما صادق (ع) که فرمودند: ختنه پسر سنت است و ختنه دختر سنت نیست.

در روایت دیگری در اصول کافی که می‌توان با دید رجالی سختگیر در سند آن ایراد خدشه نمود و آن را ضعیف دانست، اما براساس مبانی رجالی خواهد بود، آمده است: «عده من اصحابنا عن سهل بن زیاد عن علی بن اسباط عن خلف بن حماد عن

^۱. حکومت خودمختار کردستان عراق برای مقابله با ختنه دختران قانونی به تصویب رسانده است.

^۲. Alawi.

عمرو بن ثابت عن ابی عبدالله (ع) قال كانت امراه يقال لها ام طيبه تخفض الجوارى فدعاها رسول الله (ص) فقال لها يا ام طيبه اذا انت خففت امراه فاشمى و لاتجفى فانه اصفى للون و احظى عندالبعل» (همان).

ترجمه: عده‌ای از اصحاب از سهل بن زیاد از علی بن اسباط از خلف بن حماد از عمرو بن ثابت از امام صادق (ع) روایت می‌کنند که فرمود: زنی به نام ام طیبه دختران را ختنه می‌کرد پیامبر او را فرا خواند و به او فرمود ای ام طیبه زمانی که زنان را ختنه می‌کنی اندکی بگیری و تمام آن را برندار این کار رنگ رخسار را صفا میبخشد و برای شوهر لذت بخش‌تر است.

در کتاب تهذیب الاحکام جلد ۷ کتاب نکاح، نیز روایاتی در باب ختنه زنان آورده شده که به شرح ذیل می‌باشند:

۱. «عنه عن علی بن ابراهیم عن ابیه عن هارون بن مسلم عن مسعده بن صدقه عن ابی عبدالله (ع) قال: خفض الجوارى مکرمه و لیست من السنه و لاشیئا واجباً وای شی افضل من المکرمه» (برزگر بفری، ج ۲، ۱۳۸۲: ۲۱۶۲)

ترجمه: از علی بن ابراهیم از پدرش از هارون بن مسلم از مسعده بن صدقه از امام صادق (ع) روایت کرده که فرمود: ختنه زنان مکرمت است اما سنت نیست و واجب نیست. ولی چیزی بافضیلت‌تر از مکرمت است.

۲. «و عنه عن عده من اصحابنا عن احمد بن محمد بن ابی نصر عن هارون بن لجهم عن محمد بن مسلم عن ابی عبدالله (ع) قال: لما هاجرت النساء الی رسول الله (ص) هاجرت فیهن امراه يقال لها ام حبيب و كانت خافضه تخفض الجوارى فلما راها رسول الله قال لها يا ام حبيب العمل الذی کان فی یدک هو فی یدک الیوم قالت نعم یا رسول الله الا ان یكون حراماً فتنهانی عنه قال لا، بل حلال فادنی منی حتی اعلمک قال فدننت منه قال یا ام حبيب اذا انت فعلت فلا تنهکی ای لاتستاصلی واشمى فانه اشرق للوجه واحظى عندالزوج» (همان).

ترجمه: عده‌ای از اصحاب از احمد بن محمد بن ابی نصر از هارون بن الجهم از محمد بن مسلم از امام صادق (ع) که فرمود: زمانی که زنان به دنبال پیامبر هجرت کردند در میان ایشان زنی بود که وی را ام حبیب می‌گفتند ختنه‌کننده‌ای بود که زنان را ختنه می‌کرد. هنگامی که رسول خدا (ص) او را دید فرمود: ای ام حبیب هنوز مشغول کاری که در گذشته انجام میدادی هستی، پاسخ داد آری یا رسول الله، مگر اینکه حرام باشد و مرا از آن نهی بفرمایی. پیامبر فرمود نه، بلکه حلال است؛ نزدیکتر بیا تا به تو آموزش دهم. گفت نزدیکتر رفتم، سپس پیامبر فرمود: ای ام حبیب وقتی این کار را انجام می‌دهی زیاده‌روی نکن؛ یعنی تا انتها مبر و اندکی بگیر که این عمل چهره را نورانی می‌کند و برای شوهر لذت بخش‌تر است.

در کتاب من لایحضر الفقیه جلد ۳ باب العقیقه از شیخ صدوق نیز چنین آمده است: «و روی غیاث بن ابراهیم عن جعفر بن محمد عن ابیه (ع) قال، قال علی(ع): لایس ان لا تختتن المراه فاما الرجل فلا بد منه» (همان، ج ۱: ۱۴۴۶).

ترجمه: غیاث بن ابراهیم از امام صادق (ع) که امام باقر (ع) نقل فرمودند که علی (ع) فرمودند: ایرادی ندارد که زن ختنه نشود ولی مرد ناگزیر از آن است. آنچه از روایات فوق استنباط می‌شود این است که اولاً ختنه زنان عمل حرامی نمی‌باشد. ثانیاً واجب نیست. ثالثاً مکرمه برای زنان است و چنانکه خواهد آمد مکرمت خواندن ختنه دختران، در نگاه اغلب فقهای متقدم استحباب دانسته شده است. جهت روشن شدن موضوع کلام فقها را در این خصوص بیان می‌کنیم.

۱-۲- نظرات فقها

۱-۲-۱- فقهای متقدم

مرحوم محقق حلی می‌فرماید: «و الختان واجب و خفض الجوارى مستحب»

ترجمه: ختنه پسران واجب است و ختنه دختران مستحب است (ج ۱-۲، ۱۳۸۶، ۶۶۶).

علامه حلی می‌فرماید: «و خفض الجوارى مستحب ....» (۱۳۷۴: ۵۵۹)

شهید اول: «و یستحب خفض النساء و ان بلغن»: (ج ۱، ۱۳۸۹: ۹۳)

شهید ثانی: «و یستحب خفض النساء و ان بلغن ، قال الصادق (ع) خفض النساء مکرمه وای شی افضل من المکرمه» (ج ۱، ۱۳۸۹: ۳۴۰)

علامه مجلسی نیز ختنه زنان رامستحب می‌داند (ج ۱، ۱۳۸۹: ۱۰۶)

۲-۲-۱- فقهای معاصر

آیت اله مکارم شیرازی

آیت الہ صانعی

آیت الہ محمد حسین فضل اللہ

ختنه زنان ساخته و پرداخته اسلام نبوده و سنت و مستحب نمی‌باشد. بلکه اسلام آن را آن را جزو امور پسندیده اجتماعی به حساب آورده است که می‌شود آن را جزو سنت‌ها و رسوم مورد عمل آن زمان (جاهلی) برشمرد. در ادامه آیت اله فضل الله روایت مربوط به ام طیبه را که سابقاً ذکر نمودیم بیان می‌دارد و می‌فرماید: پیامبر (ص) در پرداختن به موضوع ختنه آن را مطلقاً مباح نمی‌شمارد، بلکه نوعی نفرت را در آن برمی‌شمارد. حتی از فرمایش «فلا تنهکی ولا تستاصلی» هم می‌تواند تحریم شرعی ختنه را فهمید. چرا که اصولی‌ها معتقدند ظاهر نهی همان حرمت است، مگر اینکه دلیلی بر عدم آن وجود داشته باشد (بایگاه اطلاع رسانی آیت اله محمدحسین فضل الله: www.bayyinat.ir)

۲۔ فقہ عامہ

در فقه شافعی مشهور، وجوب ختنه زنان است. در مغنی المحتاج آمده است: «و يجب الختان المراه بجزء ای قطعه من اللحمه الكائنه باعلى الفرج وهى فوق تقبه البول تشبه عرف الدليل فاذا قطعت بقى اصلها كالنواه، ويكفى قطع مايقع عليه الاسم» (الشريينى، ج ٤: ٢٠٢).

در کتاب اعانه الطالبین تألیف سید البکری از فقهای شافعی نیز آمده است: «لخر ابی داوود و غیره انه (ص) قال: للختانه اشمی ولاتنهی فانه احظی للمراه واحب للبعل. ای لزیده فی لذه جماع و فی روایه اسری للوجه ای اکثر لمائه و دمه» (البکری، ج ۴: ۱۷۵).

دکتر یوسف قرضاوی از مفتیان اهل سنت در کتاب دیدگاه‌های فقهی معاصر (ج ۱، ۱۳۸۰) در پاسخ به این سؤال که؛ حکم اسلام درباره‌ی ختنه کردن دختران چیست؟ بیان می‌دارد:

در ارتباط با این موضوع میان علما و پزشکان اختلاف است و سالهاست که بحث و جدل‌های پیرامون این موضوع در مصر جریان دارد. بعضی از پزشکان آن را تأیید می‌کنند، و بعضی مخالف آن هستند و بعضی هم از علمای اسلامی نیز مؤید این موضوع اند و بعضی مخالف آن هستند. معتدل‌ترین و نزدیک‌ترین اقوال به واقع، همان ختنه سبک است، همانطور که در بعضی احادیث - اگر چه به درجه صحیح نرسیده باشند - در این باره وارد شده است که پیامبر به زنی که می‌خواست چنین عملی را انجام دهد، فرمود: «اشمی و لا تنهی فانه انضر للوجه و احظی عند الزوج»؛ ختنه در مقدار کم انجام بده که باعث زیبایی رخسار و لذت بردن شوهر است». ضمناً ممالک اسلامی درباره این موضوع با یک دیگر اختلاف نظر دارند، بعضی ختنه را انجام می‌دهند و بعضی انجام نمی‌دهند، خلاصه هرکسی ختنه را مناسب و شایسته دخترانش بدانند، آن را انجام می‌دهد. من نیز در این عصر کنونی این نظریه را تأیید می‌نمایم و هرکسی آن را ترک کند، گناهی بر او نیست؛ زیرا جزء فضایل و مکارم زنان به شمار نمی‌آید (ص ۵۵۲).

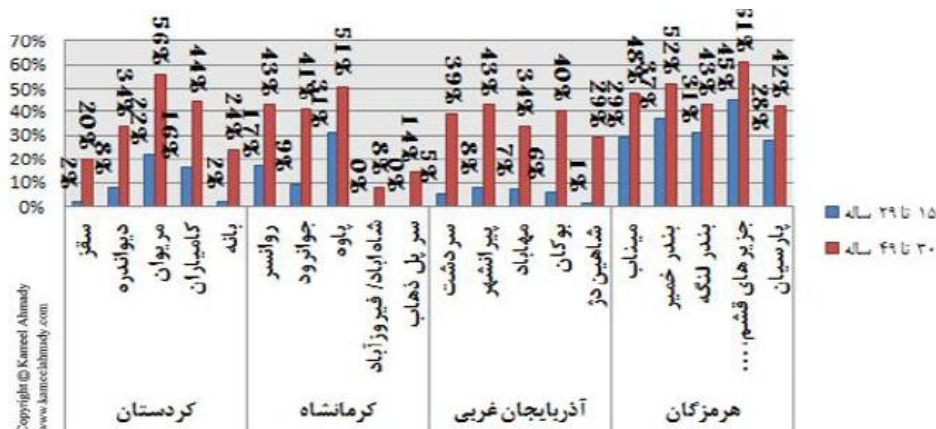
روش تحقیق

روش تحقیق توصیفی - پیمایشی و در سطح کلان و بر اساس روش گردآوری داده‌ها، تحقیق از نوع کیفی و کمی بود. روش گردآوری بصورت میدانی و ابزار گرده‌آوری داده پرسشنامه که بر اساس پرسشنامه استاندارد سازمان ملل، تدوین شده بود. تکنیک‌های تحقیق مشاهده مشارکتی و مصاحبه بوده است. بازه زمانی این پژوهش از سال ۱۳۸۴ الی ۱۳۹۴ بوده است. براساس تحقیقات و بررسی‌های جامع در کل کشور، مشخص شد که ختنه زنان در شمال غرب، غرب و جنوب ایران در میان اهل سنت شافعی مذهب رواج دارد. بعد از بررسی‌های جامع، زنان و دختران در چهار استان هرمزگان، کرمانشاه، کردستان و آذربایجان غربی به عنوان جامعه آماری تحقیق انتخاب شد. در استان‌های مذکور، شهرها و روستاهایی که ختنه دختران در آن رایج بود شناسایی و به عنوان میدان تحقیق انتخاب گردید و از افراد بومی که آموزش دیده بودند در مصاحبه و تکمیل روند تحقیق استفاده شد و برای اولین بار ۱۰۰۰ مصاحبه برای بررسی موشکافانه و آموزش دادن به اهالی درباره ختنه دختران، در چهار استان هرمزگان، کرمانشاه، کردستان و آذربایجان غربی انجام شد. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات در سطح توصیفی با استفاده از نمودارها و فراوانی و درصدها بوده است و همچنین تحلیل‌های استنباطی و تفسیری از یافته‌ها صورت گرفت.

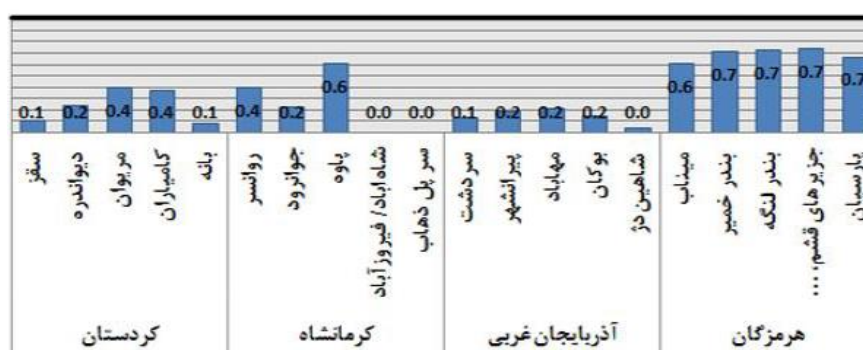
یافته‌های تحقیق

بررسی‌های میدانی نشان داد که در استان‌های هرمزگان، کرمانشاه، کردستان و آذربایجان غربی ختنه دختران در بخش شافعی مذاهب رواج دارد. یافته‌ها و مشاهدات حاکی از آن است که نوع اول ختنه یعنی برداشتن غفله که همان پوست ارتجاعی و پوشاننده کلیتوریس است، در این استان‌ها رایج است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که عواملی همچون سن، تحصیلات، مذهب، بضاعت خانواده، نگرش مردان نسبت به ختنه، وجود ختنه‌ها بر ختنه دختران تأثیر دارد که هر کدام از عوامل به صورت جداگانه ارزیابی و تشریح می‌شود. همچنین در راستای اهداف تحقیق مداخله‌ای آزمایشی به منظور مقابله با ختنه دختران صورت گرفت که نتایج آن بیان می‌شود.

۱- تأثیر سن بر ختنه دختران

نمودار ۱. درصد زنان ختنه شده در گروه ۱۵-۲۹ ساله و ۳۰-۴۹ ساله

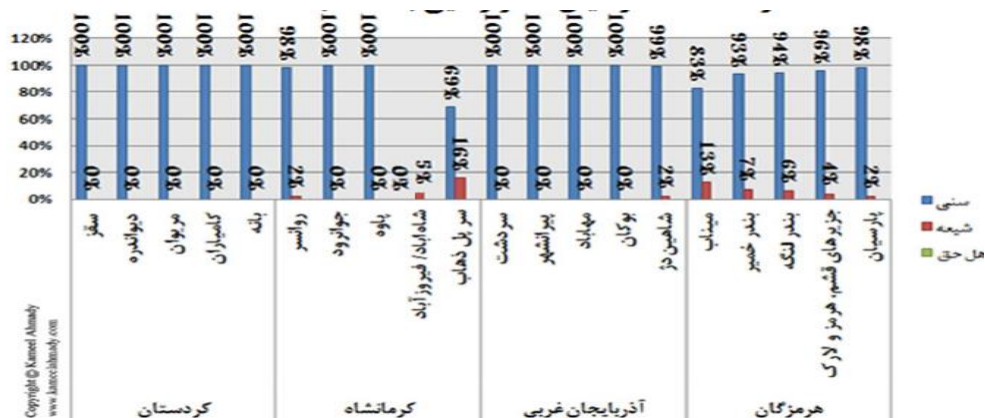

نمودار ۲. نسبت ختنه زنان ۱۵-۲۹ ساله نسبت زنان ۳۰-۴۹ سال

نمودارهای فوق نشان می‌دهد که درصد دختران ختنه شده در برخی از روستاهای استان هرمزگان زیاد است، بطوری که در برخی روستاهای جزایر قشم و هرمز به میزان ۶۰ درصد و در روستاهای پارسیان به کمترین میزان خود، یعنی ۳۱ درصد می‌رسد. در قسمت‌های شمالی این استان از ختنه دختران خبری نیست. استان کرمانشاه در رتبه دوم قرار دارد. در برخی روستاهای پاوه ختنه زنان ۵۱ درصد است. در استان‌های کردستان و آذربایجان غربی این رقم بالنسبه کم است. نتایج حاکی از آن است که تعداد زنان ختنه شده در بازه سنی ۳۰ - ۴۹ سال بیشتر از زنان ختنه شده ۱۵ تا ۲۹ سال است. در از برخی روستاهای استان هرمزگان و جزیره قشم ۶۰ درصد زنان ۲۹ تا ۴۹ ساله ختنه شده بودند؛ از سوی دیگر، بنظر می‌رسد ختنه دختران در منطقه لکستان کرمانشاه انجام نمی‌شود و این عمل در آن منطقه منسوخ شده است و در آنجا هیچ موردی از ختنه در میان دختران بین ۱۵ تا ۲۹ سال مشاهده نشد. بدین ترتیب نتایج بدست آمده نوید روندی امید بخش را می‌دهد، بدین معنا که میزان ختنه دختران در هر چهار استان رو به کاهش است. مثلاً در پیرانشهر واقع در آذربایجان غربی، این میزان در میان نسل جوان کمتر از ۱۰ درصد است. به همین ترتیب در جوانرود واقع در همان استان، شاهد کاهش شدید از ۴۱ درصد در میان زنان مسن‌تر به ۹ درصد در میان دختران و زنان جوانتر هستیم. در برخی از روستاهای روانسر نیز این کاهش شدید و از ۴۳ درصد به ۱۷ درصد است. نسبت معکوس بین سن و رواج ختنه دختران نشان می‌دهد زنانی که ختنه شده‌اند از آسیب‌های

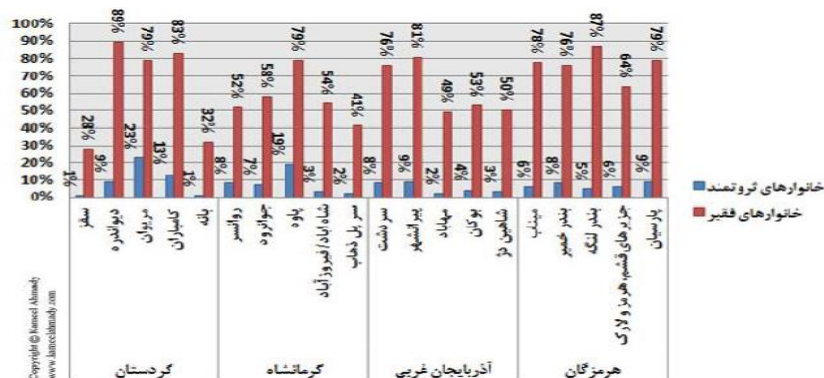
۳- تأثیر مذهب بر ختنه دختران

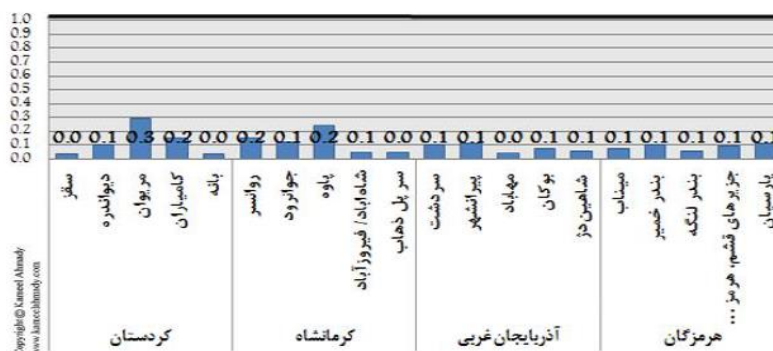
نمودار ۵. نسبت زنان ختنه شده بر اساس مذهب

از نظر شیعیان که اکثریت ایران را تشکیل می‌دهند این عمل منسوب به اهل تسنن است و آنها آن را از واجبات دینی خود بحساب نمی‌آورند. یافته‌های این پژوهش در خصوص وجود این آیین در میان اهل تشیع نشان می‌دهد که گردهای شیعه مذهب، دختران را ختنه نمی‌کنند و در آذربایجان غربی نیز، در روستاهای شاهین دژ، تنها ۲ درصد شیعیان به این عمل اقدام می‌کنند. در روستاهای لکستان و سر پل ذهاب نیز میزان انجام این عمل در میان شیعیان به ترتیب ۴ و ۵ درصد است. در استان هرمزگان، در روستاهای منتخب، موارد اندکی از ختنه دختران در بین شیعیان ثبت شده که نشان می‌دهد ختنه دختران در بین برخی روستاهای شیعه مذهب مجاور با اهل سنت هرمزگان، هر چند اندک وجود دارد.

۴- تأثیر بضاعت مالی بر ختنه دختران

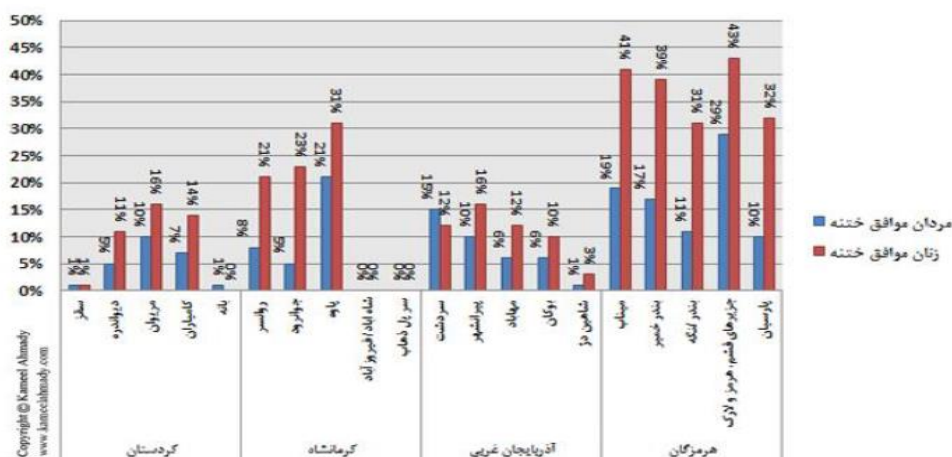
نمودار ۶. در خانواده‌های فقیر و ثروتمند با حداقل یک دختر ختنه شده

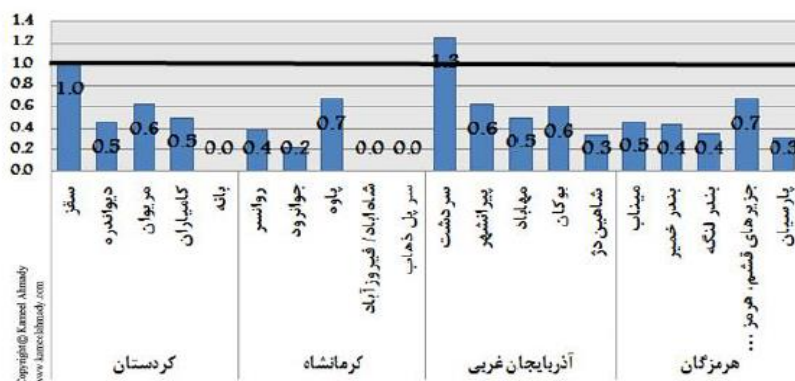
نمودار ۷. نسبت زنان ختنه شده بر اساس بضاعت مالی

همانطور که نمودارها نشان می‌دهند، میزان ختنه دختران در میان زنانی که از خانواده‌های با بضاعت هستند، در مجموع کاهش می‌یابد. ولی نسبت بین بضاعت خانواده و ختنه دختران همواره یکسان نیست. رواج ختنه در بین زنان با بضاعت این چهار استان، کمتر از ۱۵ درصد بود. یافته‌ها نشان دادند که در این چهار استان مورد بررسی، رواج ختنه دختران در خانواده‌های با بضاعت همگون است. تنها در روستاهای مریوان در استان کردستان و روستاهای پاوه در استان کرمانشاه این میزان در میان خانواده‌های با بضاعت، زیاد و به ترتیب ۲۳ و ۱۹ درصد بود. در حالی که در بقیه مناطق کمتر از ۱۵ درصد بود. وضع مالی خوب، دسترسی خانواده‌های با بضاعت را به زندگی، تحصیلات، موقعیت و دانش بهتر تسهیل می‌کند و در نتیجه ذهنیت آنها در مورد زندگی متفاوت است. با وجود این، در میان خانواده‌های با بضاعت هم هستند کسانی که هنوز بر ختنه کردن دختران اصرار دارند.

۵- نقش نگرش مردان و زنان بر ختنه دختران

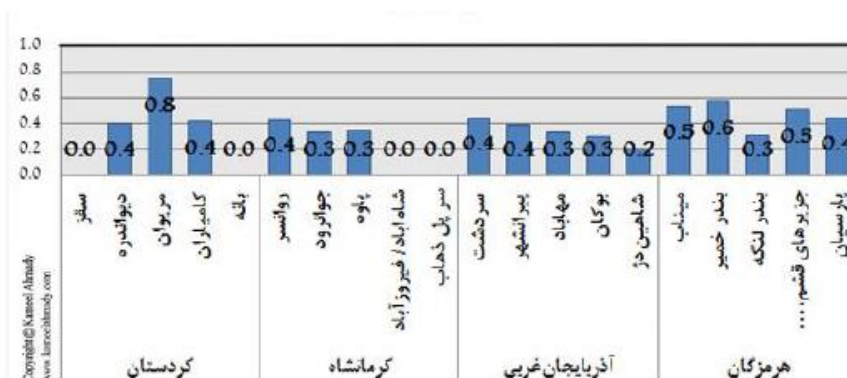
نمودار ۸. درصد توافق زنان و مردان به ختنه

نمودار ۹. نسبت توافق با ختنه دختران بر حسب جنسیت

داده‌ها نشان می‌دهد که فرد تعیین کننده در تصمیم‌گیری برای ختنه کردن دختران غالباً مادر یا مادر بزرگ آن دختر و در مواردی نیز یکی دیگر از زنان فامیل هستند. نظر مردان نیز موثر است، ولی غالب نیست. اعداد نشان می‌دهند که میزان حمایت زنان از ختنه دختران، در هرمزگان و جزایر قشم، هرمز و لارک به بالاترین میزان خود، ۴۴ درصد می‌رسد. در حالی که همین رقم در نزد مردان ۳۳ درصد است. در پاوه و جوانرود کرمانشاه حمایت از ختنه دختران کمتر و میزان آن در میان زنان ۲۱ درصد و در میان مردان کمتر از ۱۰ درصد است. نتایج حاکی از آن است که علیرغم ماهیت مردسالارانه‌ی جامعه، ختنه زنان عملی زن بر زن و پنهانی بوده و مردان بصورت مستقیم در اجرای آن دخالتی ندارند. با وجود این، زنان تحت فشار نامریی مردسالاری قرار دارند و ناگزیر از تداوم بخشیدن به این سنت هستند.

۶- تأثیر نوع ختان بر ختنه دختران

نمودار ۱۰. نسبت توافق با ختنه دختران بر اساس ختان‌ها

یکی دیگر از عوامل موثر بر تداوم ختنه دختران، درآمد ختنه‌کننده‌هایی است که در این جوامع حضور دارند و اجرتی که در قبال این عمل دریافت می‌کنند تنها منبع درآمد زندگی آنهاست بعضی از ختان‌ها این کار را بدون اجرت و به علت ثواب و اعتقادات مذهبی خود انجام می‌دهند. در ایران سه دسته افراد دختران را ختنه می‌کنند: کولی‌ها، بی‌بی‌ها (قابله‌ها) و اعضای خانواده، در عمل زنان مسن‌تر خانواده. رویه عمل در هر استان متفاوت است. در هرمزگان غالباً ختنه‌کننده‌های سنتی از جمله بی‌بی‌ها مجری کار هستند و در برخی منطقه‌ها اعضای خانواده نیز ممکن است در این عمل مشارکت کنند. در آذربایجان غربی،

ختان‌ها غالباً گروه‌های کولی هستند که بطور غیرقانونی از کردستان عراق به استان آذربایجان غربی می‌آیند و همانجا می‌مانند. این گروه‌ها از ختنه دختران درآمد خوبی دارند. اینها عمدتاً روش‌های بهداشتی بکار نمی‌بندند و باعث ایجاد انواع و اقسام بیماری‌ها می‌شوند. در کنار گروه‌های کولی، بصورت پراکنده ختنه‌کننده‌های سنتی و اعضای خانواده نیز این عمل را انجام می‌دهند. در روستاهای کرمانشاه و کردستان غالباً ختنان‌های سنتی مجری عمل هستند همچنین در برخی روستاها گروه‌های کولی و بی‌بی‌ها نیز مشغولند. عمل ختنه با وسایلی چون تیغ، سنجاق یا چاقو و بدون بیهوشی و بیحسی انجام می‌گیرد و هیچ تصویری از ختنه پزشکی و بهداشتی وجود ندارد.

مداخله‌های آزمایشی

بعد از گردآوری داده‌های اولیه به به منظور کاهش میزان ختنه دختران در مناطق فارسی زبان جنوب کشور و مناطق کردزبان غرب ایران طرح‌های آزمایشی به منظور مقابله و کاهش ختنه دختران اعمال شد. این اقدامات در دو سطح بود. در سطح اول دستیاران آموزش دیده که از مناطق جامعه هدف بودند با زنان چهره به چهره در خانه‌هایشان و در مراسمی همچون جلسات قرآن، عروسی و ختم و از این قبیل تجمع‌ها ارتباط برقرار می‌کردند و زمانی که اعتماد دو طرفه شکل می‌گرفت، به بحث درباره ختنه می‌پرداختند و در باره عوارض جسمانی و روانی ختنه آگاهی رسانی می‌شد. در سطح دوم کانون توجه کار از تأمین مراقبت‌های پزشکی و روانی به آگاه کردن مردم از مسائل ختنه دختران تغییر کرد و از جمله قسمتی از کار به برقراری ارتباط با متولیان و رهبران دینی و اجتماعی و جلب حمایت آنان اختصاص داده شد. بعد از بررسی مداخلات آزمایشی به مناطقی که این دو سطح اقدامات صورت گرفته شده بود، مراجعه شد. مشاهدات و مصاحبه‌ها حاکی از آن بود که آگاهی زنان در این باره بیشتر شده و حاضر نبوده‌اند دخترانشان ختنه شوند و همچنین روحانیون و منتقدان محلی برای مقابله با این موضوع به اقناع رسیده بودند و در مراسم مذهبی و دینی بر غیر شرعی بودن آن تأکید می‌کردند. از علایمی که می‌توان نشانه کاهش ختنه در این مناطق دانست، کم شدن ختنان‌ها بود. بعضی از آنهايي که این کار را ترک کرده بودند یا در قید حیات نبودند، کسی جایگزین آنها نشده بود.

بحث و نتیجه‌گیری

به اعتقاد بسیاری، ختنه دختران عملی است که در گوشه و کنار دنیا برای تحت انقیاد درآوردن زنان به نام فرهنگ و مذهب انجام می‌شود. علیرغم اینکه این عمل از سوی اسلام تحمیل نشده و در سایر ادیان نظیر مسیحیت، یهودیت و ادیان بومی آفریقایی نیز وجود دارد، ولی برخی با نسبت دادن ختنه به اسلام، علی‌خصوص در کشورهای مسلمان، سعی در ملزم کردن دختران به انجام آن دارند. استفاده از مذهب در انجام ختنه دختران، هدف دیگری را نیز برآورده می‌سازد که همان منکوب کردن میل زنان است. به شکل طعنه آمیزی زنان خود نقش مهمی در تداوم این عمل دارند. با اینکه عمدتاً آفریقا را می‌توان مرکز ختنه دختران قلمداد کرد، اما مطالعات بسیاری نشان داده‌اند که ختنه دختران تنها محدود به آفریقا نیست و در خاورمیانه، آسیا، در بین مهاجران استرالیا، نیوزلند، کانادا، اروپا و امریکا نیز رواج دارد. به عبارت دیگر باقی کشورها نمی‌توانند نسبت به این معضل بی‌توجه باشند. چرا که با حرکت مهاجران برای تشکیل زندگی‌های جدید در اقصی نقاط دنیا، این عمل هم منتشر می‌شود. در ایران ختنه دختران چیز تازه‌ای نیست. با این وجود عدم دسترسی به اطلاعات، باعث نامرئی بودن آن در عمل می‌شود. همچنین از سوی دولت این پدیده انکار و مکتوم می‌گردد و از سوی وزارتخانه‌ها و سازمان‌های مرتبط نادیده گرفته می‌شود و موضوعیت ندارد، بنابراین هیچ گونه پشتوانه صریح قانونی برای مبارزه با آن هم وجود ندارد. همچنین از آنجا که کل ماجرا نوعی تابو است، اهالی نیز در این مورد سکوت اختیار کرده‌اند.

این تحقیق برای اولین بار بصور موشکافانه و دقیق به بررسی ختنه و میزان رواج آن در ایران و زوایای پنهان آن می‌پردازد. داده‌های این تحقیق، نشان می‌دهند که بالاترین میزان ختنه دختران در استان هرمزگان صورت می‌گیرد و در استان‌های غرب و شمالغرب ایران یعنی کرمانشاه، سنندج و آذربایجان غربی که دارای مذهب شافعی هستند، وجود دارد. ختنه دختران نقشی اساسی در ساختارهای قدرت فرهنگی و اجتماعی دارد و مقاومت در برابر اجرای آن نیازمند تلاشی فراگیر و مداوم است. در ایران نیز مانند سایر کشورهای دیگر روند نزولی این پدیده را شاهد هستیم. ارتقای آگاهی و آشنا شدن با دنیای

مدرن، دسترسی به اینترنت، گوشی‌های هوشمند و شبکه‌های اجتماعی مجازی، گزارش‌های خبری، کمپین‌های اطلاع رسانی، آموزش‌های صحیح غیر رسمی محلی، چاپ کتاب، مقاله، مصاحبه، طرح و بیان موضوع در کنفرانس‌های بین المللی از جمله عواملی است که شرایط سیر نزولی این پدیده را فراهم نموده است. نسل جوان‌تر، تحصیلات بالاتری دارند و آگاه‌تر از گذشته می‌باشند و تمایل ندارند فرزندانشان را ختنه کنند. نگرش مردان نیز برای اولین بار مورد سنجش قرار گرفت. این عمل از سوی زنان بر خود زنان اعمال می‌شود ولی فرهنگ مردسالاری نیز نقش ویژه‌ای در تداوم این سنت مضر دارد. مذهب از عوامل اصلی مشروعیت بخشیدن و در نهایت ترویج این معضل اجتماعی می‌باشد. ختنه به اسلام مرتبط داده شده است در حالی که منشاء تاریخی آن به مصر و تمدن‌های باستان بر می‌گردد و در قرآن و کتب مقدس به آن اشاره‌ای نشده است. یافته‌ها حاکی از آن است که بر اساس روایتی دست دوم،^۱ این عمل پشتوانه شرعی و مذهبی پیدا کرده است. بر این مبنا مذهب از عوامل تداوم ختنه دختران می‌باشند. بر سر این موضوع در میان روحانیون اختلاف نظرهایی وجود دارد ولی اکثر اجتماع بر این دارند که این عمل بر مبنای قاعده لاضرر نباید اجرا گردد. بنابراین روحانیون و منتقدان دینی از مهم‌ترین عواملی هستند که می‌توانند با غیرشرعی اعلام نمودن ختنه دختران، با این پدیده مبارزه نمود. ختنان‌ها که عموماً زنانی پیر هستند نیز از عوامل اصلی تداوم این عمل می‌باشند. ختنان‌ها بیشتر ختنه را نه بر مبنای شرعی بلکه به منظور کسب در آمد انجام می‌دهند. طرح مداخله آزمایشی نیز بیانگر این موضوع بود که از راه اقناع و گفتگو و آگاهی رسانی و همچنین حمایت منتقدان دینی و محلی می‌توان رواج این سنت مضر و خشونت علیه زنان را کاهش داد.

برای مبارزه و مقابله با این معضل اجتماعی که طبق کنوانسیون‌های سازمان ملل مصداق بارز خشونت جنسی علیه زنان بویژه دختران و کودکان می‌باشد باید اقدامات جدی صورت بگیرد. این اقدامات مستلزم همکاری همه جانبه و استفاده از تجربیات جهانی می‌باشد. حضور روح تغییر در خود جامعه و رویکردهای توسعه اقتصادی اجتماعی جامع، موثرترین عوامل در شکل‌گیری تغییرات ماندگار هستند. تمام گروه‌های اجتماعی، مردان، زنان، جوانان، فعالان صحنه سلامت، رهبران دینی و غیر دینی و مقامات محلی، همه با هم در ترک گفتن عمل ختنه دختران نقش دارند. کار کردن در کنار هم، چون ذینفعانی مشترک المنافع، جامعه را قادر به دستیابی به چیزهای بزرگ می‌سازد. یک رویکرد همه جانبه که همزمان با برآورده سازی نیازهای بنیانی و دغدغه‌های اصلی، متمرکز بر موضوعات مرتبط با بهداشت و حقوق نیز باشد که بنظر می‌رسد متداول‌ترین حربه ممکن است. بعلاوه ظرفیت جوامع باید تقویت شود تا در کنار پذیرش تغییر، از درون نیز توانمند شوند. به منظور مقابله و پیشگیری از ختنه پیشنهاد می‌شود که دولت بر وجود ختنه دختران در ایران صحنه بگذارد و آن را به عنوان مصداق نقض حقوق زنان تأیید کند و یک برنامه کارآمد مبتنی بر حقوق و اقدامات الزام آور طراحی نماید. اقدامات دولت باید وارد حوزه آموزش و بهداشت شود آن هم به نیت حفاظت از دختران و اشاعه اطلاعات در مورد این عمل. همچنین ضروری است که دولت معاهدات حاضر بین المللی که مناسب شرایط هستند را تصویب کند و به معاهداتی که قبلاً پیوسته است، عمل نماید. ارائه خدمات بهداشتی از طریق خانه‌های بهداشت در روستاها و ارایه خدمات اجتماعی برای بخش‌ها و روستاهایی که به شهرها دسترسی ندارند یا دسترسی محدودی دارند و برای آنها منابع ویژه تدارک ببینند. نقش رهبران دینی برای توقف ختنه دختران، از جمله عوامل بسیار تاثیرگذار است. بنابراین لازم است آنها را متقاعد کرد تا ختنه دختران را ممنوع اعلام کنند و امکان تداوم مبارزه گروه-های مذکور برای پایان دادن به ختنه دختران را فراهم کند. توانمند سازی روانشناختی زنان ختنه شده توسط مشاوران و پزشکان حرفه‌ای و آموزش دیده از دیگر عوامل مقابله می‌باشد. رسانه‌ها از راه‌های دیگر مبارزه با ختنه زنان می‌باشند. با استفاده از ظرفیت رسانه‌ها به ویژه شبکه‌های اجتماعی نوین مجازی می‌توان، در آگاه سازی مردم و پیشگیری گام‌های موثری برداشته شود. سازمانهای غیردولتی و سازمان‌های مبتنی بر جوامع محلی باید توسعه کمی و کیفی یابند تا بتوانند نقش‌شان به-

۱. آن امرأة كانت تختن بالمدينة، فقال لها النبي صلى الله عليه وسلم: «لا تُتَّهَكِّي؛ فَإِنَّ ذَلِكَ أَحْطَى لِلْمَرْأَةِ، وَأَحَبُّ إِلَيَّ الْبَعْلُ» «هرگاه زنان را ختنه کردی مراقب باشد که در بریدن مبالغه نکنی، چرا که این امر (عدم مبالغه) هم برای زن و هم شوهرش پسندیده تر است». سنن ابوداود (باب ۱۷۹. روایت ۵۷۱).

عنوان عوامل تغییر را به گونه‌ای موثر ایفا کنند. به دلیل آنکه ختنه دختران در میان اهل سنت صورت می‌گیرد و مذهب رسمی کشور تشیع می‌باشد، یک نوع عدم اعتماد و همکاری در مناطق سنی نشین نسبت به دولت وجود دارد. فقدان همکاری و اعتماد مانعی عظیم بر سر راه تشکیل کمپینی برای مبارزه با ختنه دختران است. فعالان درون این مناطق و مسولان دولتی موظف به مشخص کردن این تفاوت‌ها و همکاری با یکدیگر هستند. دولت باید فکری بیاندیشد و از پتانسیل‌های محلی و بومی استفاده کند تا اعتماد و اطمینان مقامات و رهبران محلی را جلب کند و به این ترتیب، آنها نیز تلاشهای دولت برای پایان دادن به ختنه دختران را ارج نهند.

منابع

- احمدی، کامیل (۱۳۹۴). به نام سنت: پژوهشی جامع در باب ختنه زنان در ایران، تهران: نشر شیرازه.
- احمدی، کامیل (۱۳۹۵). طنین سکوت: پژوهشی جامع در باب ازدواج زودهنگام کودکان در ایران، تهران: نشر شیرازه
- رئیس انجمن علمی مددکار اجتماعی ایران (۱۳۸۸). آمار ختنه دختران در ایران جدی نیست. دسترسی از طریق: <http://prra.html4t97t.ak9http://jahannews>
- برزگر بفرویی، صادق (۱۳۸۲). الکتب الاربعه، الجزء الاول و الثاني، الطبعة الاولى، قم، الناشر موسسه انصاریان
- المحقق الحلی (۱۳۸۶). شرائع الاسلام ج ۴-۳، الطبعة الاولى، قم، انتشارات رشید.
- مجلسی، محمدباقر (۱۳۷۵)، حلیه المتقین، چاپ اول، انتشارات بهزاد.
- علامه حلی (۱۳۷۴). تبصره المتعلمین، (ترجمه: ابوالحسن شعرانی)، چاپ چهارم، ناشر کتابفروشی اسلامیه
- شهید اول (۱۳۸۹). لمعه دمشقیه، (ترجمه: علی شیروانی)، چاپ چهلیم، قم، انتشارات دارالفکر
- نجفی، محمدحسن (۱۳۸۶). جواهر الکلام، ج ۳۱، چاپ پنجم، ناشر اسلامیه.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۸)، استفتائات جدید، ج ۲.
- صانعی، یوسف (۱۳۸۴)، مجمع المسائل، ج ۲، چاپ دوم، انتشارات میثم تمار.
- ابن قدامه، عبدالله - المغنی، ج ۱، المطبعة دارالكتاب العربی، الناشر دار الكتاب العربی، بیروت
- حنبل، احمد بن مسند احمد، ج ۵، الطبعة دار صار، بیروت، الناشر دار صار، بیروت
- الشربینی، محمد (۱۳۷۷ ه.ق.). مغنی المحتاج، ج ۴، المطبعة داراحیاء التراث العربی، الطبعة
- عساکر، معروف باین (۱۴۱۵ ه.ق.)، تاریخ مدینه دمشق، ج ۲۲، تحقیق: علی شیری، المطبعة دار الفکر، الناشر دارالفکر.
- البکری، سید ابی بکر - اعانه الطالبین، ج ۴، الطبعة الرابع، الناشر موسسه احیاء التراث العربی، بیروت، لبنان
- قرضاوی، یوسف (۱۳۸۰). دیدگاه‌های فقهی معاصر، ج ۱، ترجمه: احمد نعمتی، چاپ اول، نشر احسان

Ahmadi.K. In the Name of Tradition: Female Genital Mutilation in Iran. Un CUT / VOICES Press://www.amazon.com/Name-Tradition-Female-Genital

Ahmady, K(2017). An Echo of Silence: A Comprehensive Research Study on Early Child Marriage in Iran.

www.novapublishers.com/catalog/product_info.php?products_id=62825

World Health organization,1997:femal Genital Mutilation Geneva,Switzerland: world Health organization

Taylor V. Female genital mutilation: cultural practice or child abuse?. Pediatric Nursing 2003 Feb; 15(1):31-3

Getnet M,wakgariD,2009:prevalence and associated factors of female genital sectional study:

BMC public Health,g:264mutilation among Somali refugees in eastern E Ethiopia: a cross

World Health organization,2008 Eliminating female genital mutilation: an interageney statement UNAIDS, UNDP, UNECA,

UNESCO,UNFPA,UNHCHR,UNICEF,UNIFEM,WHO.Geneva, Switzerland.

Meniro G, Medsci M, Hecht B, Hopkins M. Female circumcision: at our doorsteps and beyond. Primery Care Update Ob/Gyn 2000; 7:231- 7

UNICEF 2014a. Female Genital Mutilation & Cutting [Online]. Available:

<http://data.unicef.org/child-protection/fgmc>

Lindorfer, S. 2007. Sharing the pain of the bitter hearts: Liberation psychology and gender-related violence in Eastern Africa, LIT Verlag Münster.

Rouzi, A. A. 2013. Facts and controversies on female genital mutilation and Islam. European Journal of Contraception & Reproductive Health Care, 18, 10-14.

Alawi, I. & Schwartz, S. 2015. Female Genital Mutilation a Growing Problem in Iran.

Available from: <http://www.weeklystandard.com/blogs/female-genital-mutilation-growing-problem-iran>